

Nesreća biti suviše srećan

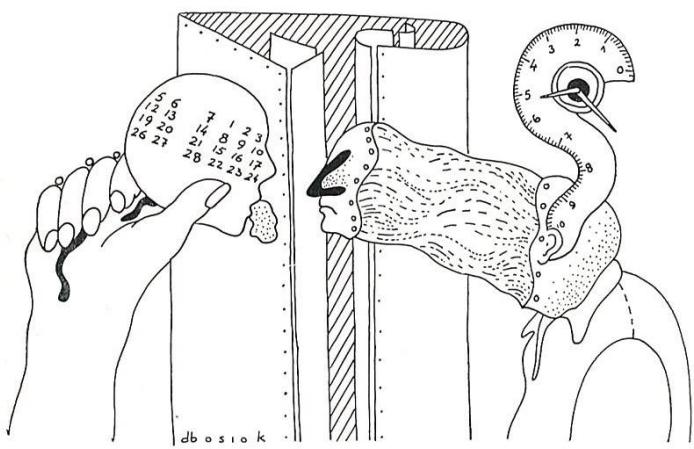
vladimir jankelević

neko ko greši u samoj punoći pogubne sreće; naša nemirna savest nas podseća na cenu koju poraz naplačuje od svakog čoveka u zamenu za pobedu. Avaj, rečeno je da će nevini krivac, krivac samo što je suviše srećan, iskusiti nepravdu kaznu, koja se nalazi u samoj sreći. Stoga ne budite suviše srećni i pobedujte stidljivo, tih, da biste bili vakcinisani protiv nesreće. »Melanolija sreće« ne potiče samo zbog svesti o njenoj krhkosti, to jest od nestalnih prilika čiji joj je skup potreban, i od događaja kojima zna da se izlaže; ova melanolija, koja prelazi preko njegovog čela kao neprimetna senka i koja pomučuje svaku radost, širi se od samog središta našeg zadovoljstva; ona ne ide od spoljašnjeg ka unutarnjem, već od unutarnjeg ka spoljašnjem. Nazovimo blaženstvom sasvim pozitivnu sreću bez ikakvog dodatka, sreću čiju čistotu ne bi pomutila nikakva sumnja: blaženstvo bi, ako ga tako čovek može shvatiti, bilo »krajnost« koja nikuda ne skreće, koja ostaje postojana uprkos svom usponu i, netaknuta i jasna, koja zadržava svoj lepi smer. Ali, naša ograničenost je tako neizlečiva da se neko slično stanje, vrlo srećna sreća ili kreativna genijalnost, ne bi moglo nastaviti dalje, izvan trenutka, a da ne skrene u besmisao; radost, trenutna sadašnjost je sve što ćemo upoznati od večne sreće, kao što je intuicija, trenutna vizija, sve što nam je dato u ime gnose, kao što će nam trenutna hrabrost, bljesak i treptaj hiljaditog dela sekunde zameniti pravu hrabrost, stvarno nepristupačnu i neljudsku. Radost, koja je jedna vrsta emocije, jedna vrsta otimanja, neće imati vremena da se dosađuje. Ali sreća je trajno stanje i pruža široko polje smrtnim neprijatnostima.

Kao što suviše razumni razum skreće u bezumlje, tako se i preterana sreća preokreće; jer opadanje počinje s najvišim stupnjem i bolje je neprijatelj dobrog. Činiti se ovde andelom, ne bi samo značilo preterivati, nego još i nastavljati i beskrajno proizvoditi; jer ako dosada počinje mimo izvesnog nivoa, ona takođe počinje mimo trenutka. Konfuzija trenutka i intervala, neoprezno proizvajanje vrhunca koji jedino može biti tačan, konačno nepoznavanje pojave koja nestaje — svi ovi uzroci kuju zaveru našem razočarenju. Propast sreće, drugim rečima dosada, potiče, pre svega, od truljenja, od gubitka oblikova trenutka u intervalu. Naš neuspeh počinje pri prvom pokušaju koji učinimo da stabilizujemo zadovoljstvo i da mu pružimo oblik dobrog duha, da bismo proizvili, ustalili nestalno, varljivo doticanje jedne sekunde. Kako dugodnevница traje samo jedan dan, tako se blažena svest koja je dosegla vrhunac blaženstva održava samo za vremenski trenutak; savršenstvo nije toliko nepristupačno, više je vrhunac nepostojan; do njega se može stići, ali ga ne možemo održati! Prema anti-teologiji, oni koji veruju da će dopreti do Boga, izgubiće ga; ali kako se ne može izgubiti ono što se nema, bar ćemo upoznati trenutnu sreću u tom prolažnom raju. Rajski vrtovi postaju bedan povrtnjak čim poželimo da boravimo u njima; tamо где se nalazilo lepo, čarobno voće, nalazi se samo obično cvetče koje cveta po livadama i kraj puteva. Tako i sreća, ukoliko se za njom uporno stremi ili kasni, brzo skreće i pretvara se u svoju suprotnost; pri najmanjoj neopreznosti, lice sreće se prikriva senkama. Tako su Grci, personifikujući božansku ljubomoru, zadužili Nemesis da kazni neodmerene ljudske žudnje; Nemesis izjednačuje gordost obesnog napretka i podseća ljudе na nesigurnost preterane, bogohulne sreće; takmac bogova, čovek koji pokušava da bude andeo, zadržan je u svojoj ograničenosti. Nemesis je, u tome, načelo ispiravljavanja i izjednačavanja svake prekomernosti; ona čoveku inkarniše zahtev umerenosti i skromnosti. Ona je, dakle, povezana ne samo sa skromnošću, već i s pravdom; zar ideja »zlatne sredine« ne sjedinjuje u sebi pravdu i meru? Bez Nemesis čovek ne bi spoznao uzdržanost u uživanju, praznoverni strah u prevari, oklevanje, jednom rečju, ono što prati svaki uspeh; suviše srećan igrač koji preteruje svojom srećom, oseća se kao

Odakle, onda, potiče ta besmislena tuga koja je prekriva poput lakog vela, čim ona razmišlja o sebi? Na prvom mestu, bez sumnje, od svesnosti do koje dolazi o sopstvenim granicama. Govoreći negde o smešnom kuluku, sparivanju, Šopenhauer kaže da se čovek izlaže opasnosti da uništi svoje zadovoljstvo i da umre od sramote ako suviše dobro shvati ovo glupo stanje. Ova svest ima neki krajnje gorak ukus i, svakako, bolje je za naše spokojstvo da misao ne bude data u zadovoljstvu kao rastuća stipe, kao otrovno načelo koje će nam pokvariti naše najbolje trenutke. Bezazlenost bi, dakle, bila pravo obezbeđenje od dosade. Ali kako ogradići samog sebe od stanja svesnosti? Ne teži li svesno biće ka upotrebi svih svojih moći, ostvarivanju svih mogućnosti? A, s druge strane, šta je sreća bez svesti da smo srećni, bez te nesrećne srećne svesti koja je zapravo zabrinutost, ali koja je isto tako potreba i zračenje u prostoru i, da sve kažemo, predusretljivost sreće prema samoj sebi? Sreća potpuno uživa u sebi jedino ako se oslobodi sopstvene slike u ogledalu refleksa, to jest ako je ne samo »u sebi već i »za sebe«; ona bi u isti mah htela da bude subjekat i objekat, subjekat tog objekta, i objekat tog subjekta. Kao što pogled čini dodir obuhvatnjim, tako bi svest trebalo da ispunjava i obogati senzualnost; vraćajući stvarnom telu sve njegove oblike, dopušta li ona osećanju da uživa u sebi samom? Zar ljubav, zahvaljujući njoj, ne postaje lucidna, predusretljiva, višestruka? Avaj! Ova jasnost prema kojoj teži svako prirodno osećanje je cinična i prozaična; ona ublažava strast i čini bezbojnog našu sreću. Svest je istovremeno naša slika u ogledalu i para koja ga zamagljuje kad mu se približimo... Ali kako da gledamo ne dišući? Tako shvatanje, »veliki kancelar Analiza« prethodi svuda dosadi; ono je »umorno da gleda dosad u svirepom metalnom ogledalu! Čovek se dosađuje zbog preterane inteligencije ali i od suvišnog unutrašnjeg života; primena introspekcije i razgovor sa samim sobom izazivaju duboku tugu, koja ne potiče od sebičnog monologa u koji nas omi progone, koliko od očajanja uopšte.

Nesreća srećne svesti potiče još iz jednog razloga. Sreća, koja je »habitus«, može biti samo jedan čin; ali želja, težeći ka njoj kao svom cilju, ne stiže do njega ako se ne odrekne mnogobrojnih mogućnosti. Postojanje se ostvaruje po cenu tog sužavajućeg izbora koji obogaćuje samo da bi osiromašio; i otud dolazi da je postojanje tako blisko povezano s dosadom; čovek se dosađuje ne samo da postane srećan, već da uopšte postoji. Jedna mogućnost se ostvaruje suzbijanjem svega ostalog u ne-postojanje, kao što, prema Lajbnicu, svet, koji je Bog izabrao da bude naš svet, ukida za sva vremena i od prvog minuta stvaranja sve druge moguće svetove. Jer, evo metafizičke alternativne: ne može se istovremeno biti sve i nešto. Najlepši i najtrastveniji san svakako ne vredi koliko jedan skromni minut postojanja ili stvarnog posedovanja. Ipak, ne biti ovo ili ono, jer nas dodeljeni nam uslovi, mesto u prostoru i datum u trajanju sprečavaju da budemo svako, da budemo svuda, da budemo danas i juče istovremeno. To je prilika da se kaže kako je svaka određenost jedan izbor, i prema tome odricanje. Ovde treba izabrati: ili stvarno postojati i biti samo ono što smo, ili postojati neograničeno, pod uslovom da ne budemo ništa. Otud naš nemir i naša gorčina. Jedino Bog, možda, ne bi mogao da bira, i to je čak, na neki način, njegova definicija; da je beskrajan i stvaran skup, suština i postojanje. Biće pati i pre izbora i posle izbora; pre izbora, od neizvesnosti koja ide do gubitka volje; da li je bolje izabrati neogramično postojanje, ili uskost koja je cena čvrste stvarnosti? A mi se ne možemo odlučiti i nećemo ništa da žrtvujemo. Posle izbora nastaje dosada, mučna dosada. Dosada je nerazozćarano razočaranje; neuspeh koji svakako ne opravdava samu prirodu posedovanog predmeta (na primer, da bi on bio manji nego što smo mi mislili, ili manje lep, ili manje nov); razlog našeg razočarenja, istinu govoreći, nije »neki razlog«. Razočarenje sreće nije više razlog dosađivanja, kao što

likovni prilози и корице у овом броју: doru bosiok

trenutak nije razlog da se strepi... Ovaj razlog je sADBINA ili prokletstvo *a priori*, na osnovu čega učinjeno moguće, koje smo izabrali, pomeria i poništava sva druga, sem jednog. Mi smo, zapravo, razočarani u našem dogmatizmu, u našoj gladi za vasićkim stvarima, velikim i bitnim. Duh koji razlikuje, koji je sposoban da odeli nemjerljivo od stvarnosti, neće nikad biti razočaran. Zbog čega bismo, u stvari, bili razočarani? Ne držimo li, najzad, ono što smo tako dugo tražili, zahtevali i, svom dušom očekivali? Evo ga, dakle, predmet vaših očiju, budite zadovoljni. Avaj, kakva je to samrta praznina koja se sad otvara u nama? Izbliza, željena stvar nije više ništa; mi želimo da uživamo u sadašnjosti, ali gde je sadašnjost? Nema sadašnjosti, nema čak ni pakla; i mi u sebi osećamo samo beskrajni umor. I Stendal takođe govorio o tom stanju čudjenja i brižnog nemira u koji zapada duša koja je upravo postigla ono što je dugo želeta. Ona je navikla da želi, više ne nalazi šta da želi...« A, ipak je prisutan predmet želja, onakav kakvog smo ga želeti; svakako, to je samo on, ali mi smo to znali, bez stvarnog »shvatanja; mi smo to znali i čak smo verovali da smo ubedeni u to; ali želeti ga, mi smo ne znajući uživali u dvosmislenosti koju su oko njega održavale mnogobrojne i varljive mogućnosti, koje se neće ostvariti. Te mogućnosti su harmonije jedne osnovne želje koja, pre izbora, pokriva njihove zvuke. Mi smo svirali na njima kao što lutajuća misao leprša između suprotnih ideja ne zaustavljući se ni na jednoj. Ali evo kako smo se dobro uhvatili, jer evo nas uslušenih; mi smo uhvaćeni na reč: jedan poseban cilj se, zatvarajući prolaz mogućim dobrima, stvarno ostvaruje, bilo našom odlukom, bilo učinkom sreće. No, taj praznični dan nas ostavlja hladnim kao da smo tražili nešto dugo, što nismo našli. Čija je to greška? Šta nam treba da bismo najzad bili slobodni? Svi su u tome nedužni; najpre sam predmet, kojem, ako se izuzmu naše ranije zamerke, ne možemo ništa prebaciti, koji nam nije obećao brda i doline, koji nikoga nije prevario, pošto je naša želja upravo njegova želeta, kao što, zapravo, za trenutak, namera teži ka milosti. Šta biste još hteli? A mašta, sa svoje strane, ne može više nego da sebe samu, u dobronamernosti, rado optuži; koja, najzad, nije osetila otpor, masivnost i neprodornost fizičkih tela. Nerešiva raspa! Uzalud vrlo glasno dozivamo sreću, uveravamo nebo da samo nju želimo, uvek se razočaravamo kad se ona nudi; i obratno, iako znamo da je nedovoljna, živo je želimo kad nas napušta. Nerešiva raspa, praznina puna strepnje zadovoljene duše! Dosada je kao odmazda sna u punoj jednostranoj stvarnosti. Tačno je da nas ni san ne zadovoljava; ali maločas je mogućno bilo neuvhvatljivo, a ostajala nam je mogućnost da izražavamo želje; sada su naše želje ostvarene i naša je žed ugašena... Na šta ćemo se još žaliti? Dosada, bespredmetna žudnja je nezadovoljstvo jedne duše koja čak nema želje za izražavanjem, to je način koji dopušta da se bude zabrinut; želja koja ništa ne želi i ne nalazi više neku drugu hranu da bi se ponovo rodila iz svog pepela, želi samu sebe. Dosada se javlja zbog neupotrebe snaga. Otud potiče ambivalentnost zadovoljstva posedovanja, zadovoljstva koje se strastveno želi i koje ga se čovek istovremeno plaši: jer, ako sama želja ne može biti sama sebi cilj, postoji, s druge strane, u svakoj suviše ubedljivoj pobedi ponešto što bi moglo da uzemiri i najtvrdi san. Bogove ne treba izazivati. Svest koja pobude dobija ponekad vrtoglavicu pred sopstvenom pobedom: ne stoga što vrtoglavica otežava svoje »odgovornosti«, ni zato što ona dovodi svest u osetljiv položaj (jer posle vrhunca postoji samo pad, i čovek sve gubi kad sve dobije), već što suviše zadovoljena svest, dostižući vrhunac, naslučuje da je izgubila svoju slobodu, svoju raspoloživost i samu nadu; budućnost ubuduće ne dolazi, jer je već došla.

— Dosada naročito izražava protivrečnost naše sADBINE. Misao ne može da se liši izraza koji je izražava, a ipak, i ona ne može da se izrazi a da se ne potiči samoj sebi. Sloboda nestaje u izvršenom izboru koji je, zapravo, ispoljava, i u postupcima koji će je učiniti prepoznatljivom: da bi čovek bio sasvim slobodan nikada ne bi trebalo da biha, a sloboda, međutim, postoji konačno samo u cilju izbora. Kao što su religiji potrebne dogme koje će je umištiti i pravu zakonitiju koju ga opovrgavaju, tim pre namera zahteva dela; međutim, dela menjuju namenu. Georg Zimel i Feodor Stepun i inistiraju na tragediji jedne kulture koja se okreće protiv razuma, Šeling na ocebitstvu zahvaljujući kome se nezahvalno potomstvo, kad se jednom oslobođilo, okreće protiv svog stvoritelja. Takvo je ismevanje kulture »rođene iz života koja ubija život.« No, tragedija se uvek javlja kad se nemogućno pridruži neophodnom; ova protivrečnost dvaju jednakih prava i uzajamnosti stvara raspru bez izlaza, koja lako dovodi svest do krajnosti očajanja. Dosada je, u stvari, već jedno rešenje i jedan *modus vivendi* s tragikom — bezopasna tragedija a dosada je samo neplodni zanos i obično duševno raspoloženje.

Takve su dvostrukе čarolije krajnosti: sreća postaje suprost sreće najpre sveštu koja se o njoj stiče i koja će je, kao nekakva neodređena pukotina, podmuklo napasti, zatim našom nemoći da izbegnemo da sve stvarno ne iscrpe sve mogućno, i da mogućno ne isčeze u delu — nemoć koja je sâmo načelo žaljenja. Oba razloga, uostalom, čine samo jedan: jer, zapravo, zbog nesvesnosti možemo da nalazimo zadovoljstvo u protivrečnim mogućnostima; kao što, nasuprot tome, shvatajući sreću u delu i njegovim granicama, shvatamo da je ona »samo to.« Štaviše, prelaz se, zapravo, vrši od suprotnosti do njene suprotnosti, ili, kao što se dešava u nekoj modulaciji, od sveukupnosti ka sveukupnosti: sreća koju dotiče sumnja jeste izgubljena sreća; izuzimimo tako krešenda i intelektualne gradacije, koji postavljaju očaja-

nje na kraju dosade, prepostavljajući progresivno ili postepeno propadanje sreće itd. Ne postoji polovična sreća; ona je kao poverenje ili kao izveznost: treba da bude sasvim jasna, inače nema vrednosti; i kao što je mala sumnja već velika sumnja, tako je zapravo dosada, na svoj način, posebna nesreća koja pogarda čitavu dušu i koja je na prvi pogled ona sama. Degradacija koju opisuje Tolstoj u *Porodičnoj sreći*, u stvari je neprestana:

Ah, duž sreća celog
Dotiče me dosada stara...

Hamlet, na koga Laforg (a s njim i Ernest Šoson) misli tako često, izrazio se skoro na isti način: »Ti ne bi mogao verovati koliko je sve bolesno oko tog sreća.« Nasuprot odgovornosti, dosada jedne oblasti, jedne vrste, koja se zanima samo za jednu delatnost, dosada, čim je prisutna, dovodi u pitanje same razloge postojanja. Ovaj nagli prelaz sreće u dosadu, ono što stvara faustovsku zabrinutost je: kako zadovoljiti veliku, nikad zadovoljenu dušu koja uživanje i žudnju uzajamno upućuje jedno na drugo? Kakva bi hrana utolila ovu metafizičku glad koju nisu zadovoljile ni nauka, ni ljubav? Šopenhauer nam, sa svoje strane, opisuje volju koja većno održava ravnotežu između Haribde nestrljenja i Scile ravnodušnosti; tačno je da pošto je zadovoljstvo ovog pesimista unapred negativno i falsifikovano oscilacija o kojoj nam on govorii ne uključuje pravi obrt od suprotnosti ka suprotnosti ni šetanje odozgo nadole; izmena nije dovedena do kraja; nesreća, različito prerušena, uvek nadvladiva. Recimo, bolje, da neka vrsta treperavog pokreta međusobno povezuje krajnosti: ako nikakva sreća nije dovoljno čista da bi se u njoj mogla roditi dosada, takođe nikakva tragedija nije dovoljno tragična da ne bismo mogli s njom da usvojimo neki *modus vivendi* i tako obnovimo nadu za srećom. Tako, treba biti pesimista za sreću, a optimista za nesreću.

Ova pozlaćena nesreća, koja se zove dosada, može da se javi u svim vrstama različitih stanja. Veliko siromaštvo posedovanja, poniznost slobode, očajanje krajnje lakoće, melanholijski praznični dana, ružnoca savršene lepote — sve ove paradoksalne nesreće su jedna jedina i ista beda, neutrešna beda onih koji ne mogu da se tešće optužujući svoju sADBINU. Na primer, suviše velika *lakoća* postaje dosadna, kao što suviše velika teškoća obeshrabruje; sreća se gubi ako suviše brzo osvaja sloj otpora koji, stavljajući se između naših želja i stvarnosti, čini napor zanimljivim i pobedu strastvenom; kao što se samo znamje, prema Landauu, čini nekorisnim kad usvojim poznati predmet. Ali znanje koje je postalo učeno neznamje, duhovni automatičan ili »ars magna«, ne prestaje zbog toga da bude znanje; jedino nestaje intelektualna intuicija; naprotiv, sreća nije više ništa, čim so opasnosti ne začinjava njen ukus. Tako još nestaje nagrada kad nestaje smetnja čiji je, ipak, jedini cilj bio pobeda; hrabrost, kao i sreća, postoji uz pomoc onoga što je negira. Tako je strah ono što čini hrabrost! I, isto tako, sebičnost je zašlužna za nesobičnost i iskrenost. Eto zbog čega romaneska privlačnost pustolovine, tragični rastanak i smrt uzbudjuju suviše srećnog ljubavnika komе preti dosada. Ambivalentnoj želji sreće odgovara ne manje ambivalentna odvratnost koju u nama pobuđuje orude-prepreka i obrnuta istovremenost te želje: čovek se plavi dosadne sreće kojoj teži, i teži ka opasnoj smetnji koju se plavi; on se užasava i želi, želi i užasava se, i neprestan je od jednoga ka drugome. I tako, svest u ova tri oblike: afektivnom, intelektualnom i moralnom, ima iste razloge da se boji uspeha, uspeha koji guši i koji je divan, a koji je ona ipak želeta. — Estetska svest, sa svoje strane, poznaje istu smešnu tragediju: u dosadi savršene lepote i ona kuša tu smešnu nesreću. Tehnička vintuoznost i zanatsko savršenstvo, koji pretvaraju u paru svaku teškoću, obično su znaci opadanja. Zar dekadencija koja bukvalno nastavlja klasičnu epohu, dekadencija koja gleda kako cveta umetnost epigona i spretnih, ne podseća na neminovno blage miline dosade? A lepota bi, međutim, mogla da bude u delu; a ipak, lepota ne živi kao nagrada, kao namera, od svog jedinstvenog odnosa prema buntovnoj materiji! Ovo je bez značaja za beskraino pokretnu svest: savršen oblik je uvek teška pretnja predusretljivosti i smrti. Tako nas harmonija uči takovima i odlukama koje će urediti disonante akorde; ali, s druge strane, kako nas ništa nije primoravalo da pokvarimo prvočitni sklad, treba prepostaviti da osećamo, naizmenično ga narušavajući i ponovo ga slobodno uskladjujući, izvesno bezrazložno zadovoljstvo koje je pravilo igre. Savršeni akord je zbilja suviše savršen i lepo koje odgovara pravilima suviše besprekorno; želeti bismo da je mutnije i nepravilnije, s borama s dirljivim nespretnostima, konačno, s neobičnim izrazima lica koji su znali ljudske strepnje. Modulacije izmišljaju, dakle, priču blage skladnosti bez priče. Ali dosada je tako istančana da se uvlači lagano i vešto u ove odiseje skladu, odiseje čiji bi rasplet bio sredstvo za jačanje; postoje akademski neskladi i uobičajene apogijature. Čak i pogrešna nota može biti navika! Srećom, muzika zna da bude umesnija od dosade; da bi stvarno pobedila površnost koja sa svih strana preti, ona slaže svoje disonance ne rešavajući ih, sklapa sve više i više nepredvidivih kombinacija. Zahvaljujući atonalnoj vitalnosti, nećemo umreti ugušeni u ružama i mirisima. »Pevajte uvek operske arije o Kadmusu i Hermioni«, zahteva Lajbnic, »polomite sav porculan... neka vam ostanu samo zlatne šolje... pití samo vino iz Mađarske i Siraza, da li bi se to nazivalo razumnošću?« — Jer, ono što smo rekli o dosadnom skladu, moglo bi se novano reći o svakom *posedovanju* uopšte. Ako je sve moje, ništa nije moje; oskudica obilja, praznina punog, zabrinutost blaženstva, na svoj način ilustruju nesreću zbog suviška sreće. Jer dosada nije beda jedne neuhran-

njene svesti, već je, naprotiv, gladovanje u pretovarenosti jelom. Imati — znači odricati se, i svojina, ili prividnost uopšte, ne ide bez ljudobornore krajnjeg misli ogradijanja ili isključivosti; imati sve — je protivrečno, i čovek treba da bude Bog pa da podnese, da od toga ne umre, to užasavajuće bogatstvo koje je, takođe, najstrašnije siromaštvo. Tako jedno sveopšte ili neograničeno posedovanje samo nestaje kad gubi, sa protivrečnostima i odbacivanjima što ga određuju, njegov najbolji razlog postojanja — ukoliko je tačno da ograničenje, ovde kao i svuda, istovremeno kaže i da i ne. Ogoljeno posedovanje, tužna sitost! Ona je ova milijonska svest, tako obasuta laskanjem i toliko iskvarena uspehom da bi želela ponekad da se vrati svojoj staroj drugoj prirodi da ponovo zaroni u nesreću, da nanovo okuša jaku i čemer nu hranu stradanja; istrošena i zadovoljena, ona propada kao kralj Midas u ovoj zemlji Dembelliji dosade. Sitia, a ipak izglednela, suviše bogata, suviše blažena, zamišljala za sebe samu ne-znam-kakva, nemoguća gladovanja kako ne bi priznala da, naprotiv, umire zato što je suviše uhranjena. Kako, uostalom, postupiti da bi se stiglo do kraja pripadanju? Prema kakvim znacima, prema kakvom ćemo neuvhvatljivom ne-znam-čemu razlikovati doživotno uživanje i vlasničko posedovanje? Kaže se da je posedovanje »*lus abutendi*«, vrhunac posedovanja, dokle moć da se uništi posedovana stvar, da se zapali ili baci kroz prozor... tako bi se posedovanje konačno samo negiralo. Da li ove rimske besmislice, pravničke i kapitalističke, ne potiču od jedne unutrašnje protivrečnosti Imanja? dodajmo da su ponekad stvari otporne i da se ne mogu lako uništiti; biće je posebno neotudivo i uvek van tamnice u kojoj se zadržava njegovo telo. Dakle, u ne-pokretnom Imanju postoji imanje vlasnika i u zasićenosti nešto suštinski razočaranjuće: Krez postaje siromašan kao Jov, i jedva je slijegan da je filosofski ogrič njegova svojina. Jedino bi ljubav, prava »zanosna ljubav, ostvarila suprotno čudo: čudo beskrjane nemaštine koja je beskrjano bogatstvo; jer Ljubavnik postaje Drugi u celosti i ostaje on sam; Ti nisi nikad Ja, iako tvore postaje moje. Takva je ljubavna sila, neumorna i uvek mlađa, ali nipošto ljubav koja u voljenom biću traži svoju svojinu. Jer to je, zapravo, zarobljavajuća i grabljuva ljubav, osuđena na dosadu! Ta posrednička ljubav želi jedinstvo koje je ukida; više se ne želi ono što se ima i nema se ono što jesmo¹⁰. Podudarnost bića, stoga što guta dvojstvo uzajamnosti i ljubavničko rastojanje, bila bi na granici ništavila¹¹ svakog posedovanja i same ljubavi. Šta može da učini od svog imanja jedan lakom vlasnik, da ga piroguta, da ga svari pošto ga proždere? Ono što jesam, to nemam! Niče je jednog dana govorio¹² o iluzorijnoj i varljivoj svojini koja, za ljubavnika, predstavlja telo voljene žene. Ako ljubavnik hoće da ima nekoga koga će voleti, treba u svakom trenutku dobro da ocenjuje rastojanje koje ga deli od voljene žene i ostane nezavisan od nje. Neodređeno poimanje velike praznine, koja očekuje zarobljavajuću ljubav kad ona bude bila zadovoljena, objašnjava, možda, zebnju koja prati svaku želju. — Postoji ropsstvo slobode kao što postoji beda bogatstva: prudonovske antinomije u tom smislu uvek su važeće. Sloboda tiračnina, kaže Kjerkegor¹³, jeste zavisnost, kao što je zlato tvrdice siromaštvo. Bezgranična sloboda i svemoćna moć poništavaju se i gube u neodređenosti: jer ova sloboda je takođe i sloboda da se čovek proda, jer je ova moć takođe i moć da se ponovo postane rob; ako je sve dopušteno, ništa nije dopušteno. Onaj ko može sve što hoće vrlo je blizu očajanju! »Šta sad želiti?« uzdiše Moiz de Vinji. Svemoć se, u krajnjem slučaju, ne razlikuje od bedne nemoći i sveopšta moć se pogrešno izjednačuje sa sveopštom ravnodušnošću.

Predeli, podnebjia, najpogodnije atmosfere splina otkrivaju nam poslednji put to izobilje-oskudicu. Metafizička dosada nije jesenja dosada — jer ona je u izvesnoj meri opravdana — već dosada koja je savršeno nezasnovana, dosada glupog lepog vremena. *Toska* o kojoj nam govori grof Goleniščev-Kutuzov i koju je mužički obradio Musongsksi, jeste dosada *Bez sunca*¹⁴. Ali Debisi, pak, kaže u *Lirsкоj prozi*¹⁵: »Moja duša umire od suvišnog sunca«. Paradoksalnija od jesenje monotonije, nesanica na jakom suncu je još izrazitija. I ovde treba da ponovimo: svest ne uspeva; ovde je svest u zenitu kao sunce u podne. Tuga leta i »nepomične lepote«, »svetlosni splin Istoka«, melanholijska dana na letovanju — svi ovi *sleen-ovi* potiču bez sumnje od nekog kompleksa niže vrednosti: želja da se izjednačimo (ali kako i kakvim podvigom?) s toliko divota, i strah da to ne zaslzužujemo — da li će ikada naša zahvalnost biti na visini te miline koja je stvorena za nas?... Ali, poređ toga, oblačeći se u svoje najraskošnije boje, priroda oduzima zadovoljenoj, ranjenoj, uslišenoj svesti svaki povod da se žali; tako da, ako je svest još i bolesna, potrebno je jedino da se okrene samoj sebi. Da li Jug leči brige? Bar Niče u to veruje, on koji želi da se izleči od svoje vagnerovske neurastenije, da se oprosti od severnjačkog pesimizma. Najgora muka »Ne znati zbog čega... Moje siroto srce toliko pati«, nije to obamrllost koja nas obuzima kad kiša pada nad gradom, već pre nedeljna i podnevna dosada koja nas satire kad sunce, kralj leta, navodi prirodu na dremež. Evo prave žalosti bez razloga, o kojoj nam govori treća zaboravljena arijeta. Tema »nedelja« zauzima važno mesto u neurasteniji Žana Laforga i kod simbolista:¹⁶

Večernje zvoni nad gradom...

Praznilična dokolica je ispraznila ulice i praznično udešeni građani se odmaraju posle ručka. Građani, republikanci, otužne su nedelje poput sreće bez oblaka! Gde je kratka nepogoda koja će odneti vaše rakete i lampione? Nedeljno udešena svest uzaludno očekuje tu neverovatnu kratku nepogodu, kao što čovek koji

se zasitio slatkosi i natio bezukusne lepote ponekad zaželi malo ljudske ružnoće. Takvo je neodređeno žaljenje koje pobuđuju u nama neke žene: zašto nemaju nedostatka da bi pomalo ličile na nas? Avaj! Da su ružne?...

Dakle, kao zapovest srca, dosada ima, konačno, »svoje razloge«; ona se rađa iz razloga koji bi pre objasnila njena suprotnost. To ne znači da ne postoji neka vrsta eksperimentalne dosade: dosada razuverene savesti; i možda bi doista trebalo razlikovati *otupelost*, koja je, a *posteriori*, posledica, i dosada, koja je pret-hodnost ili *a priori*, pošto su i jedno i drugo kao briga za strepnju, kao stid čednosti, kao gresna krivica za nevinu odgovornost, kao krutost kajanja u odnosu na moralni smisao ili, najzad, kao nečista savest »*post rem*« u odnosu na nečistu savest »*ante rem*«. Šta kaže? Dosada koja ne uključuje nikakvo opažanje vrednosti još je neodređenja od moralnog smisla! Otupeo čovek je razočaran zato što je bio očaran, ispiši sve pehare, iscrpeo sve vrednosti svake opijenosti, a koji se dosaduje je, naprotiv, razočaran pre nego što je bio očaran, oseća odvratni ukus pre nego što je osetio ukus uopšte, gubi hrabrost iako ga ništa nije obeshrabril; i me može se čak reći da je odustao od svega, pošto nikad nigde nije polazio! Podsetimo ovde na antiteze kojima Sabotrijan, u *Geniju hrišćanstva*, opisuje »nejasnost strasti«: »razuveren a nije uživao,... i, ako nije koristio... razuveren od svega«, dosada je rođena otupela, ona je razočarana izvan svakog iskustva, dosada je nedozivljeno iskustvo. Ipak, na svoj način, ona počiva na neukom iskustvu — ali to je metafizičko iskustvo: umesto da empirijsko razočaranje potekne iz neuspela, meta-empirijsko razočaranje dolazi od suviše velike, tašte pobeđe, koja nas ostavlja sumnjalački razočaranim. U dosadi, biće oseća granice svoje sudbine, neminovnost svoje konačnosti, taštinu svake ljudske veličine. Zadovoljena, a ipak nezadovoljena svest, nerazumna svest uzdiše, bez obzira na svaku pravičnost, uvek kad se postigne neki dugi željeni cilj. A posle? Kao da je ona očekivala nešto drugo... »Ja nisam srećna«, jada se Melisanda, a ni sama ne zna niti zbog čega, niti zašto; na Gollandova razumna pitanja koja traže uzroke, ona odgovara: »Ne, ne, nije to...« Pa ipak, sasvim je očevidno, ona nije srećna i tužnim refrenom tvrdoglavog negoduje protiv ironičnog privida koji je opovrgava. Srećna-ali-tužna Melisanda, Melisanda nesrećna zato što je srećna, ponavlja, a da to ne primećuje, žalbu Moiza de Vinji. »A ipak, Gospode, ja nisam srećan«, kaže moći i usamljeni prorok. Veličina i bogatstvo, kao što svako zna, ne čine sreću. Ali, opet, to nije dovoljno da se kaže: sama sreća ne čini sreću! Ako nas neuspeli čini nesrećnim i ako nas sama sreća ne čini srećnim, može li se govoriti o očajanju? Imati sve što je potrebno za sreću, kako se govoriti u porodicama, a da čovek ne bude srećan, stvarno je *najveća muka*.

»U početku beše dosada«, ironično veli Kjerkegor.

S francuskog prevela: Borjanka Ludvig

NAPOMENE:

¹ Malarme, *Divagations* (Buncanje), str. 118. (Teodor de Banvil).

² Crveno i crno, I, 15.

³ Berkson, *Durée et simultanéité* (Trajanje i simultanost), str. 107; *Evolution créatrice* (Kreatorska evolucija), str. 140.

⁴ Vid.: F. Stepun, u ruskom »Logos«-u, 1910, 1912.

⁵ Lukrecije, V, 1007-8 (penuria... rerum copia).

⁶ Gabrijel Marsel, *Etre et Avoir* (Biti i Imati), str. 223.

⁷ Luis Vial, *Le désir du néant* (Želja za ništavljom), str. 126.

⁸ Izvan Dobra i Zla.

⁹ Čistota srca (La pureté du coeur), str. 48—49 (franc. prev.).

¹⁰ Platon, *Republika*, VII, 517 a

¹¹ Vid.: Meterlink, *Fauves tas* (Staklena bašta). Debisi, *O cveću*.

¹² III O cveću.

¹³ Vid.: II Lirska proza od Debisia, O Večeri. Gabrijel Dipon, Nedeljno pođene (Bojni časovi), Melanholijska sreća (Kuća medu dunama).